

Natira a l'utezza

Dossier pedagogic dal WWF Svizra davart la biodiversitad en las Alps

■ Las Alps èn ina regiun particulara en tut il mund: Las grondas differenzas da crappa, terra, autezza, clima e d'auers facturs fan dad ellas in spazi vital enormamain ritg e varià. Ils stgazi da la natira èn dentant periclitads. Il dossier «Natira a l'utezza», edì l'onn 2008 dal WWF, vul infurmar ils uffants e giuvenils ed als sensibilisar per la tematica da la biodiversitad. Il dossier pedagogic dal WWF maina il lectur e la lectura sin in viadi tras l'istorgia da la biodiversitad ed als permetta da scuvrir il territori alpin, cun la finamira da sensibilisar per las ritgez naturalas e da mussar las sfidas da la protecziun da l'ambient.

Scolaras e

scolars duain emprender d'enconuscher las influenzas che periclitescan l'ambient alpin e chattar soluziuns che gidan a megliurar il cumportament da l'uman visavi la natira ed a mantegnair quest ambient particular en l'Europa. Sper la lectura infurmativa cuntegna il dossier tar mintga chapitel er impuls per activitads tematicas e fecls da lavur.

La biodiversitad

Ins auda adina dapli a discurre da la biodiversitad. Ella stat en il center da la politica d'ambient naziunala ed internaziunala e vegn savens associada cun il concept da la duravladad. Ma tge è exactamain la biodiversitad? En general la definesch'ins sco la diversitad da las spezias d'animals e da las plantas che vivan en ina regiun specifica. Ma quai na tanscha betg per regnair quint da la complexitad e da la variabladad dals organissem. La biodiversitad signifitga sin in nivel molecular la diversitad genetica entaifer ina spezia, ina populaziun u in individi: ils gens determineschjan il caracter unic da mintga individi a l'intern da mintga spezia. La diversitad genetica è impurtanta per permetter a las spezias da s'adattar a las midadas da las cundiziuns da l'am-

In vegl camion da la Migros transformà en in'exposiziun ambulanta: il Pandamobil.

bient. E sin il nivel pli aut discurr'ins da la diversitad dals ecosistems. Questa cumpiglia tut las cuminzanzas, en las qualas vivan las spezias, e las interraziuns d'ina vart tranter las spezias e da l'auera vart tranter las spezias e lur spazi vital. Sch'ins vul quantifitgar la biodiversitad e surtut mantegnair ella, ston ins resguardar tut quests parameters.

La vita sin terra pon ins descriver sco ina «rait». Per s'imaginar questa rait d'interraziuns tanschi per exempel da pensar a chadainas da nutriment, nua che mintga element contribuescha al bun funcziunament ed a l'equiliber d'in spazi da viver. Mintga animal u planta gioga ina rolla, nutrescha ils organissem che sa chattan sur el/ella en la chadaina e regulescha las populaziuns da quels ch'el u ella maglia. Sch'ina part da questa rait rumpa, pudess l'avegnir da la vita sin terra esser periclità.

La biodiversitad n'è betg repartida egualmain sin l'entir planet, e tschertas gruppas èn pli diversifitgadas che autras. Var dus terz da tut las spezias terestras per exempel sa chattan en ils gauds tropics umids da la planira.

Da preschent variescha il dumber da

spezias d'animals e da plantas enconuschantas tranter 1,4 e 1,8 milliuns. La plipart dals mammals, utschels, reptils, amfibis e da las plantas da flur è descritta. Ina gronda part dals organissem, surtut dals organissem microscopics (monocellulars e bacterias), ma era dals verms, bulieus, chariels e dals insectes è anc nunconuschant e represchenta la «fora naira da la taxonomia». Ins ha sviluppa differents models per stimar il dumber total da las spezias sin noss planet. Ils resultats varieschan tranter 3 e 100 milliuns spezias. Il «Global Biodiversity Assessment» da las Nazions unidas stima il dumber da las spezias descrittas a 1,75 milliuns, ed il dumber da las spezias che vivan da preschent sin terra a 13,6 milliuns. Mintg'onn scuvran ils scienziads var 13 000 spezias novas.

Las Alps – in reservuar da la biodiversitad

Cun var 30 000 spezias d'animals e 4500 spezias da plantas vascularas, quai vul dir plantas cun fashs da conductes en il cost, en las ragischs ed en la feglia, è l'artg alpin in reservuar impurtant da la biodiversitad en l'Europa. Tranter las plantas vascularas èn var 11% endemicas, ellas cumparan damai unicamain en il territori alpin ed èn pia dependentas da l'avegnir da questa regiun.

La biodiversitad en las Alps è d'attribuir essenzialmain a sias grondas estructuras verticalas sin ina pitschna surfatscha. Las influenzas da l'utezza, da la geologia e dal clima creeschjan numerus habitats differents. Vitiers vegnan facturs istorics: la morfologia da las Alps è vegnida modellada dals gletschers durant l'epoca glaziala dal pleistocen, durant la quala la gronda part da las Alps era cuverta cun gletsch. E dapli il neoliticum ha era l'uman transformà la cuntrada alpina cun sias activitads (cultivaziun, allevament). In auter element impurtant èn ils process dinamics natirals: impetastas da favugn, lavinas, bovas, inundaziuns periodicas. Questas caracteristicas da las Alps creeschjan cuntinuadamain novs spazis da viver per las plantas ed ils animals.

Ins po divider ils differents habitats natirals da las Alps en quatter tips: ils habitats da grip – paraids-crap, plattscrap, glera e taunas; ils habitats da pastgira – pradas, pastgiras, tschispettas naturalas alpinas; ils habitats da gaud – gauds extendids (gauds da faus, da pigns, da tieus e.a.) u che appartegnan a spazis da viver restrenschiids (gauds d'ischis en chavorgias, gauds alluvials); ils habitats d'aua dultscha – gletschers, funtaunas, gronds flums alpines, lais da muntogna e palids.

Ina caratteristica tipica da la vegetaziun en las Alps è sia gruppaziun sin divers stgalims. La repartiziun da las spezias e dals ecosistems tenor l'utezza è determinada en emprima lingia da la temperatura. Quella influenzescha directa-

main la fisiologia e la biologia da las plantas: Pli chaud ch'igl è e pli svelto che las plantas creschan. L'effect retardant da las temperaturas bassas vegn però cumpensà tras l'intensitad da la radiaziun dal sulegl e da la glisch. Uschia pon tschertas plantas exister en grondas autezzas. Il record d'utezza (4450 m s. m.) cuntanscha il sfendacrap da duas flurs. Sur 4000 meters pon ins era inscurtar il ranunchel da gletscher, l'androsa alpina, l'iva pitschna, la giansauna, il sfendacrap asper ed il sfendacrap da mistgel.

Las periclitaziuns e la protecziun

Las plantas ed ils animals èn s'adattads a l'ambient alpin, l'uman percenter ha modifitgà quest ambient per satisfar a ses basegns. Durant il temp medieval ha l'uman runcà ils gauds per obtegnair terren cultivabel e per allevar sia muaglia. En il 19avel tschientaner entschiva il temp da las minieras, da l'alpinissem e dal turissem. Ozendi periclitescan activitads umanas multifaras l'ambient alpin natural. Tar las periclitaziuns las pli grondas tutgan: la cultivaziun da la pastgira e dal gaud, l'infrastructura dals curs da l'aua, il turissem, il traffic e las midadas climaticas.

En vista a la destrucziun da l'ambient e la sperdita da la biodiversitad en tut il mund èn vegnidas fundadas pliras organisaziuns da protecziun enturn l'onn 1950, sco per exempel l'UICN, l'Uniuin internaziunala per il mantegniment da la natira e da sias resursas, ed il WWF, che è oz la pli gronda NGO svizra da protecziun da l'ambient. Las organisaziuns han la finamira da sensibilisar ils umans per ils problems da l'ambient. Plinavant èn vegnidas fixadas pliras mesiras en differents leschas, cunvegns internaziunals e convenziuns.

La Svizra ha ina legislaziun en favur da la protecziun da la natira e da l'ambient, sco era bleras ordinaziuns. La revisiun da la Lescha federala davart la protecziun da la natira e da la patria da l'onn 1987 sco era l'iniziativa da Rothenthurm acceptada dal pievel furman la basa per la protecziun dals biotops da valor, tranter auter quels d'impurtanza naziunala: palids e spazis palidus; zonas alluvialas; prads e pastgiras setgas; spazis da reproducziun per amfibis. La Svizra ha lantschà il project «Monitoring da la biodiversitad Svizra – MBD» per segirar la controlla necessaria per la protecziun da la biodiversitad. Sco che l'index Dow Jones reflectescha la sanadas da l'economia, permettan il MBD ed auters indexes biologics, sco p. ex. il Swiss Bird Index – SBI, da descriver il svilup dal chapital natural svizzer. Sin basa da criteris elavurads da l'UICN pon ils pajais ultra da quai far glistas cotschnas naziunals che permettan da documentar il stadi da las spezias d'animals e da plantas en lur territori.

In auter instrument da protecziun è la creaziun da zonas protegidas. La legisla-

Savevas vus quai?

– Ils baus tropics èn ina part fitg impurtanta da las furmas da vita sin terra. La mesadad da tut las spezias descrittas fin oz èn insectes, inclus var 300 000 differents baus. Las bacterias èn medemamain fitg diversifitgadas: scienziads norvegias han chattà tranter 4000 e 5000 spezias da bacterias en in sulet gram terratsch.

– Las Alps fan part da las chadainas da muntogna las pli giuvnas dal mund. Quai ves'ins vi da la furma gizza da questas muntognas. Ellas creschan anc adina circa in fin dus millimeters ad onn.

– Sin passa 3000 meters po la differenza da temperaturas tranter in object en il sulegl ed in auter en la sumbriva esser pli che 50 °C. Al nivel da la mar (sin il medem grad da la dezza) è ella savens pli bassa che 10 °C. Quai mussa l'impurtanza da las microstructures e dals microclimas en ils territoris alpines: ina pitschna collina po gia chaschunar ina zona da sumbriva cun in clima fitg different dal conturn.

– Il Tagliamento en il Friuli è l'ultim grond flum alpin che curra libramain sin prest ses entir percurs. El è però periclità da projects da construcziun per retegnair l'aua. Quels prevesan trais gronds batschigls che modifitgassan considerablamain l'ecosistem dal flum.

– Las Alps offeran pli che 21 000 km pistas da skis preparadas. Quai correspunda ad in mez gir enturn il mund!

ziun prevesa trais tips da parcs: ils parcs naziunals – gronds spazis natirals protegids che porschan habitats intactes a la fauna e flora indigena, sco era in spazi da recreaziun, d'educaziun e da perscrutaziun; ils parcs natirals regionalis – vasts territoris ruralis, pauc urbanisads che disponan d'in patrimoni natural e cultural particular; ils parcs natirals da recreaziun – zonas da recreaziun sper grondas citads.

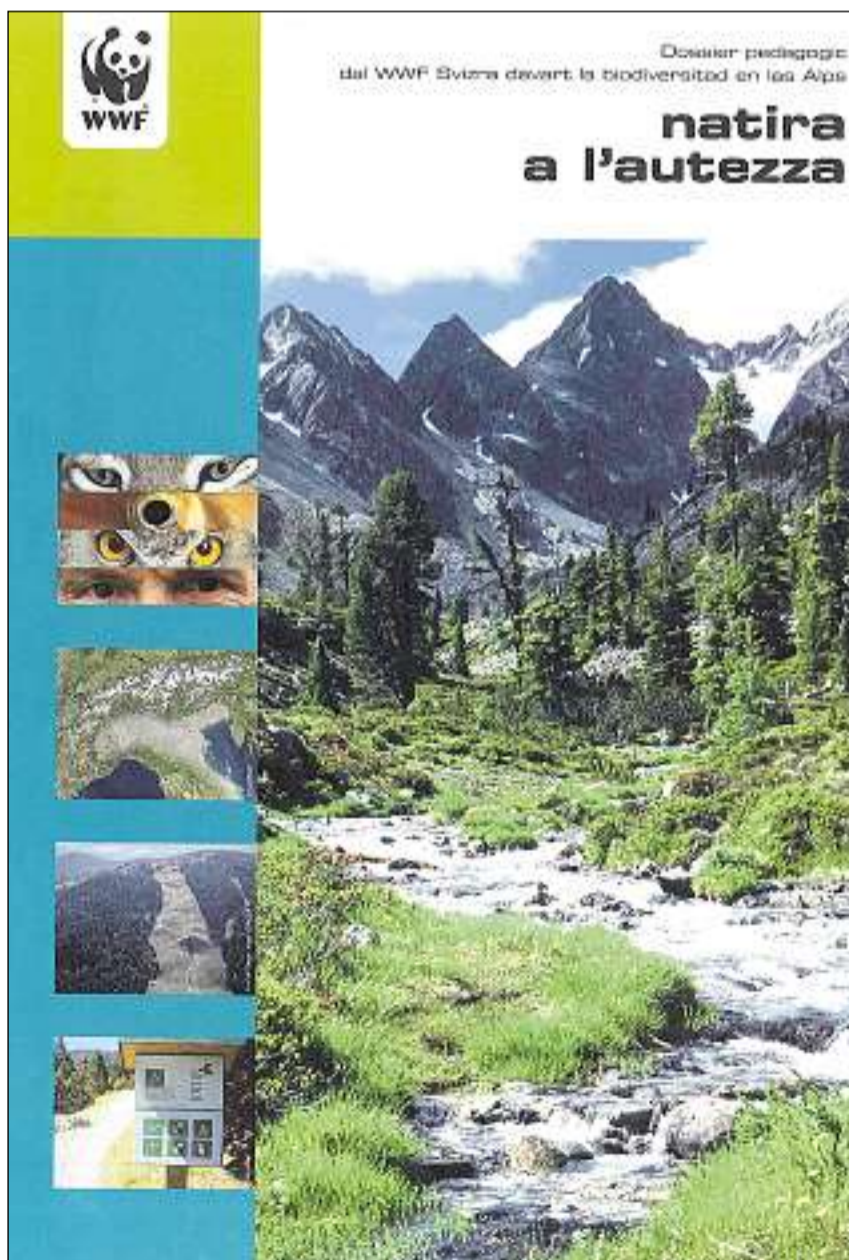
Malgrà tut las activitads che vegnan fatgas per proteger la natira resta il svilup da la biodiversitad fitg inquietant. Igl è damai necessari da vegnir conscient da questa problematica, da reagir a moda anc pli concreta e da s'accorscher dal fatg che mintgin po midar insatge.

La preschentaziun:

Natira a l'utezza. Dossier pedagogic dal WWF Svizra davart la biodiversitad en las Alps. Vernier 2008.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=200
www.chattà.ch

Frontispizi da la brochura «Natira a l'utezza» (2008).

In di cun il Pandamobil dal WWF

Magisters e magistras da scola primara pon pussibilitar a lur scolaras e scolars da scuvrir las Alps a chaschun dad in'exposiziun ambulanta dal WWF Svizra. Ils uffants pon entrar en l'uschenumnà Pandamobil cun ses decor fabulus e scuvrir là il mund alpin cun auters eglis. Els vegnan sensibilisads per ils privels che smanatschan las Alps e la biodiversitad. Il Pandamobil dal WWF datti gia dapi l'onn 1978; en ils ultims 33 onns è il bus sa fermà en bundant 3000 vischnancas e citads en l'entira Svizra.

Da princip sa ferma il Pandamobil al minimum in entir di en in lieu. Excepziunalmain po el visitar ina pitschna scola per in mez di, sch'ella na sa chatta betg memia lunsch davent da

la proxima etappa previsa. La turnea sa drizza a tut ils uffants da 9 en fin 12 onns. In animatur maina gruppas da max. 12 scolaras e scolars tras l'exposiziun. La visita dal Pandamobil dura 60 minutas; fin a tschintg gruppas per di pon guardar l'exposiziun. Las scolastas ed ils scolasts annunziads survegnan ordavant in dossier pedagogic davart la biodiversitad en las Alps, per ch'els possian preparar lur scolaras e scolars per l'exposiziun. A la fin da quella survegnan era ils uffants ina pitschna documentaziun. Il WWF fa pajar ina participaziun minimala als custs da 60 francs per gruppa. Questa summa cumpiglia in dossier pedagogic per classa, la visita da l'exposiziun ed ils custs da l'animaziun.